Arbeiðsskrá Norðurlanda fyri umhvørvi fyri tíðarskeiðið 2013–2018

SAMSKIPANARLIGT YVIRLIT

AU	Starvsnevndin undir Embætismannanevndinini fyrir Umhvørvi
EK-M	Embætismannanevndin fyrir Umhvørvi
HAV	Norðurlenski arbeðsbólkurin fyrir havumhvørvi (MR-M)
HKP	Arbeðsbólkurin fyrir burðardyggja nýtslu og framleiðslu (MR-M)
KOL	Bólkurin fyrir veðurlag og loftgóðsku (MR-M)
MEG	Arbeðsbólkurin fyrir umhvørvi og búskap (MR-M)
MR-M	Norðurlanda Ráðharraráð fyrir Umhvørvi
NAG	Norðurlenski arbeðsbólkurin fyrir burturkast (MR-M)
NEFCO	Nordic Environment Finance Cooperation
NKG	Norðurlenski kemikaliibólkurin (MR-M)
NMRS	Skrivstovan hjá Norðurlenska Ráðharraráðnum
NOAK	Norðurlenski arbeðsbólkurin fyrir alheims veðurlagsbroytingar (MR-M)
Svanurin	Tað norðurlenska umhvörvismerkið
TEG	Arbeðsbólkurin fyrir vistskipanir á landi (MR-M)

Arbeiðsskrá Norðurlanda fyri umhvørvi fyri tíðarskeiðið 2013–2018

© Norðurlenska Ráðharraráðið, 2013

ISBN 978-92-893-2433-5

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2012-762>

ANP 2012:762

Layout: Jette Koefoed/Erling Lynder

Myndir: ImageSelect, Anna Maria Hill Mikkelsen, Karin Beate Nøsterud

Upplag: 250

Prent: Rosendahls-Schultz Grafisk

Printed in Denmark

Norðurlenska samstarvið

Norðurlenska samstarvið er eitt tað víðfevndasta økissamstarvið í heiminum. Samstarvið fevnir um Danmark, Finnland, Ísland, Noreg, Svøríki, Føroyar, Grønland og Áland.

Norðurlenska samstarvið er politiskt, búskaparliga og mentanarliga kjølfest, og tað er týðandi partur í evropiskum og altjóða samstarvi. Norðurlandski felagsskapurin virkar fyri sterkum Norðurlondum í einum sterkum Evropa.

Norðurlenska samstarvið vil styrkja áhugamál og virði hjá Norðurlondum á øllum økjum í einum altjóðagjøgnum umheimi. Felags virði landanna millum eru við til at styrkja støðu Norðurlanda sum eitt av heimsins mest nýhugsandi og kappingarføru økjum.

Norðurlenska Ráðharraráðið

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

Telefon (+45) 3396 0200

www.norden.org

**Arbeiðsskrá Norðurlanda fyri
umhvørvi fyri tíðarskeiðið
2013–2018**

norder

Arbeiðsskrá Norðurlanda fyri umhvørvi fyri tíðarskeiðið 2013–2018

4	Fororð
6	Inngangur
9	1. Grøn samfelagsmenning
11	1.1 Burðardygg framleiðsla og nýtsla
13	1.2 Tilfeingiseffektivitetur og burturkast
17	2. Veðurlagsbroytingar og luftdálking
20	2.1 Veðurlagsbroytingar
22	2.2 Luftdálking
24	2.3 Stuttlivaðir veðurlagsdrívarar
27	3. Lívfrøðiligt margfeldi og vistskipanir
29	3.1 Vistskipanir á landi
30	3.2 Útilív, landslag og mentanarumhvørvi
32	3.3 Lívfrøðiligt margfeldi og veðurlagsbroytingar
33	3.4 Havumhvørvi
35	3.5 Havsúrgan
37	4. Heilsu- og umhvørvisskaðilig evni
40	Íverksetan og ábyrgd

Fororð

Fyrsta uppgáva mín sum umhvørvisverndarráðharri var at standa á odda fyri umhvørvisverndarráðharrafundi Norðurlanda á Svalbard í mars mánaði 2012 undir tí norska formansskapinum. Veðurlagið var eitt av høvuðsmálunum, og vit megnaðu at samtykkja eina yvirlýsing um at minka nøgdina av sóti, sum endar í Arktis. Samstundis fingi eg og mínir góðu starvsfelagar snarskeið um umhvørvisavbjóðingar í norði – í einum øki, sum bæði er merkt av vakrari og viðkvæmari náttúru, umfatandi ísbræðing og álvarsomum veðurlagsbroytingum.

Tær seinastu fylgisveinamátingarnar vísa, at ongantíð hevur verið so lítið av ísi kring Norðpólin sum nú. Tí hevur tað skund at gera eina nýggja og bindandi altjóða veðurlagsavtalu. Vit hava onga tíð at lata fara fyri skeytið.

Gransking í veðurlagsbroytingum og umhvørvisreitri á Svalbard og aðrastaðni í Arktis hevur vakt altjóða áhuga og hevur givið grundleggjandi íkast í sambandi við fleiri týðandi umhvørvisavtalur.

Eitt dømi um gott norðurlandskt umhvørvis-samstarv er, tá ið vit tóku stig til ein alheims kyksilvursáttmála, sum nú er ávegis. Tey stig,

sum eru tikin í sambandi við Gøteborgsáttmálan um luftdálking, og arbeiðið við at menna norðurlandska umhvørvismerkið – Svanamerkið – eru onnur dømi. Tætt samstarv millum norðurlandskar serfrøðingar hevur við tíðini verið við til at menna politikk í einstøku londunum og gjørt tað møguligt at koma við felags íkasti til altjóða tilgongdir.

Grøn samfelagsmenning er eitt raðfest tema í hesi arbeidsskrá. Vit mugu styrkja kunnleikan um tilfeingiseffektivitetin, burðardyggja framleiðslu og nýtslu. Vit mugu gera eina skipan, har vinnulívið skal fráboda umhvørvisárin í framleiðslu síni, í orkunýtsluni og í flutninginum, nakað, sum fer at geva sítt íkast til eina samfelagsmenning, sum fer betur við umhvørvinum.

Økt tilfeingisnýtsla og dálking hava havt við sær, at heimsins náttúruumhvørvi stendur fyri hóttafalli. Í alsamt størri mun hvørva og fækkast plantu- og djórasløgini. Norðurlond hava lutvíst byrgt upp fyri hesum við einum virknum umhvørvispolitikki heilt síðan 1970-árin. Okkara royndir siga, at vit mugu virðismeta veitingar í vistskipanini, sum t.d. reina luft og reint vatn. Tað, sum verður virðismett, verður eisini væl fýrisitið.

tað snýr seg um vælferðarmenningina. Bruttotjóðarúrtøkan fyri hvønn íbúgva má fáa eina ískoytisupplýsing um virðið av náttúru- umhvørvinum, um hon skal kunna siga nakað um ta samlaðu vælferðina í samfelagnum. Tí er neyðugt at virðismeta tær dýrmettu veitingar, sum vistskipanin og náttúruríki- dømið lata okkum, áhaldandi at fylgja við broytingum í umhvørvisstøðuni og tryggja dygdina á teimum tænaðum og veitingum, sum vistskipanin letur. At fáa samfelagið at varnast tær týðningarmiklu veitingarnar, sum vistskipanin letur, er ein týðandi uppgáva.

Gongdin frameftir í sambandi við frágreiðing- ina til norðurlendsku forsætisráðharrarnar „Norðurlond – fremst í grønum vøkstri“ fer at verða av stórum týðningi fyri norðurlenska umhvørvisstarvið. Øll, sum varða av umhvørvinum, hava eina yvirskipaða ábyrgd av burturkasti, og tey mugu harumframt leggja dent á grønt innkeyp, og framhaldandi at menna Svanamerkið umframt onnur amboð í starvi við aðrar partar av samfelagnum.

Harumframt fer framhaldið av Rio 2012 at hava alstóran týðning fyri norðurlenska starvið. Norðurlond skulu hava ein virknan leiklut í sambandi við øktan tilfeing- iseffektivitet, burðardyggja framleiðslu og nýtslu og grøna samfelagsmenning í samspæli við ST, ES og onnur lond. Hetta fer eisini at kunna geva nýggj høvi til búskapar- ligan vøkstur og grøn arbeiðspláss í Norður- londum.

Norðurlond ynskja at stuðla týðandi tilgongdum innan ES, OECD, altjóða um- hvørvisáttmálar og ST-umhvørviskránnar UNEP. Hetta fer at gera tað møguligt at styrkja umhvørvislógarverkið í altjóða høpi.

Norðurlenska starvið er í dag ein týðningarmikil karmur, sum samskipar Norðurlond móttvegis ES, samstundis sum Norðurlandapolitikkur alsamt er vorðin ein enn størri partur av Evropolitikkinum. Norðurlenska starvið er á henda hátt vorðið ein samantvinnaður partur av evropasamstarvinum.

Lond okkara í norði eru merkt av líkleika, áliti á almennar stovnar og samskipti við vanliga borgaran. Hesar norðurlenska samfelags- eiginleikar mugu vit byggja á frameftir í starvinum at fremja grøna samfelagsmenning.

Norðurlenskur umhvørvispolitikkur hevur góð úrslit og sólskinssøgur at vísa á. Eg vóni tí, at norðurlenska starvið fer at geva øðrum londum íblástur, umframt at tað fer at stuðla tað týðningarmikla arbeiðið, sum er at menna og í verki at fáa framdar altjóða umhvørvisavtalur.

Bård Vegar Solhjell
umhvørvisverndarráðharri

n o r d e n

Inngangur

Hesi seinastu 40 árinu hava Norðurlond rokkið avgerandi úrslitum við at samstarva á umhvørvisøkinum. Londini hava megnað at samskipa búskaparligan vøkstur og vælferðar-menning við ein framsóknan umhvørvis-politikk og hava á virknan hátt lagt afturat umhvørvisligar betringar bæði í Norðurlondum og í altjóða samanhangi.

At menna burðardyggja framleiðslu og nýtslu, umhvørvisgóða tøkni og grønan búskaparligan vøkstur í samstarvi við aðrar geirar og øki í samfelagnum, har ímillum vinnulív og altjóða felagsskapir, fara at verða týðningarmiklar avbjóðingar í norðurlandska samstarvinum. Harafturat fer tað framhaldandi arbeiðið í kjalarvørrinum á ST-ráðstevnuni um burðardyggja menning í Rio 2012 at hava ein týðandi leiklut í norðurlandska samstarvinum frameftir.

Grundað á meginregluna um at fáa mest møguliga nyttu og meirvirði burtur úr norðurlandskum samstarvi, fer henda arbeiðsskrá at leggja dent á hesi fyra økini:

1. Grøna samfelagsmenning
2. Veðurlagsbroytingar og luftdálkingar
3. Lívfrøðiligt margfeldi, vistskipanir og havsúrðan
4. Heilsuskaðilig og umhvørvisdálkandi evni

Í tíðarskeiðinum, har arbeiðsskráin verður framd, fer norðurlandska samstarvið um menning og íverkseting av ES/EBS-lógar-verkinum og altjóða umhvørvisáttmálum eisini at verða raðfest. Umráðandi er at fáa samtykt eina nýggja, rættarlaga bindandi veðurlagsavtalu, sum áleggur øllum londum at minka síni útlát frá 2020. Eitt framhaldandi samstarv um grønan búskaparvøkstur, umframt undirtøku fyri at fremja burðardyggja vælferðarmenning eru mál, sum fara at standa frammarlaga í arbeiðsskránni.

Arbeiðsskráin skal vera eitt stjórnarskjal fyri tað umhvørvisarbeiði, sum fer fram innan karmarnar í Norðurlanda Ráðharraráðnum fyri umhvørvi (MR-M) tey næstu seks árinu 2013–2018. Tað skal leggja seg eftir loysnum, og tað skal vísa á útbúnað og virkishættir, sum prógva, at Norðurlond kunnu gera dyggan mun. Arbeiðsskráin er víðkað til at fevna um eitt seks ára tíðarskeið.

Arbeiðsskráin er evnað við støði í teimum avbjóðingum, vit standa andlit til andlits við, og skal skiljast sum eitt av fleiri amboðum, ið skulu fáa ta norðurlandsku langtíðarætlanina fyri burðardyggja menning setta í verk.

Samstarvið hvílir á meginregluni um norðurlandska nyttu og meirvirði, ið er júst tað, sum

fær londini at samstarva, har til ber at rökka betri úrslitum í felag heldur enn einsæris.

Týðandi altjóða leikpallar fyri norðurlenskum umhvørvissamstarvi eru UNEP, OECD og ST-umhvørvissáttmálar, so sum Veðurlags-sáttmálin og sáttmálin um lívfrøðiligt margfeldi. Gjøgnum tað norðurlenska umhvørvissamstarvið lata Norðurlond fakligt íkast til sáttmálatilgongdir og skifta upplýsingar sínámillum, sum eru við til at styrkja norðurlensku ávirkanina.

Loysnirnar á umhvørvisspurningum í norðurlensku grannatjóðunum eru raðfestar frammarlaga í norðurlenska samstarvinum. Norðurlond hava tí sett á stovn umhvørvisfíggingarstovnin NEFCO, sum fíggjar norðurlenskar umhvørvisverkætlanir í Útnyrðingsrusslandi, Ukreina og Hvítarusslandi. Norðurlond eru eisini saman um at fíggja størri umhvørvisverkætlanir og útflutning av umhvørvistøkni. Norðurlond eru virkin í umhvørvissamstarvinum í Arktiska ráðnum, Barents Euro-arktiska ráðnum og í Eystarasaltsráðnum, umframt havumhvørvis-sáttmálunum HELCOM og OSPAR. Arbeiðið

við norðurlenska Svanamerkinum verður ment og betrað.

Nógvar av avleiðingunum, ið hótta alheims umhvørvið eru serstakliga týðuligar í Arktis, har íslagið er nógv minkað, umhvørviseitur hópa seg upp í føðiketuni umframt aðrar neiligar avleiðingar og árin á umhvørvi og heilsu. Norðurlenska umhvørvissamstarvið leggur dent á at varðveita tað sermerkta umhvørvið í Arktis og at vinna arktiskum sjónarmiðum frama á altjóða pallum.

Harumframt er tað av stórum týdningi at leggja áherðslu á sereyðkennini í pørtum av norðurlensku samfeløgnum, har ímillum at samstarva um tilfeingisfyrising og at kunna sínámillum um royndirnar hjá hvørjum øðrum, tá ið tað snýr seg um smásamfeløg.

n o r d e n

1. GRØN SAMFELAGSMENNING

● Mál:

Samfelagsmenningin er stýrd við einum virknum og samskipaðum umhvørvis-, fíggar-, vinnulívs-, granskingar- og nýmenningarpolitikki. Enn dyggari tilfeingiseffektivitetur, færri umhvørvis-árin og økt vælferð innan fyri tey mørk, ið náttúran tolir, eru rokkin.

Búskaparligur vøxtur og menning hevur við sær áhaldandi økta tilfeingisnýtslu og umhvørvisárin. Vøxturin er merktur av, at einki heildarsamskipað umhvørvisfyrilit er at síggja í avgerðum og prísskipanum.

Búskapur og vælferð byggja á tilfeingi í náttúruni, veitingar úr vistskipanini og virðir, sum eru skapt burtur úr metalli, minerali, steinrunnum og ikki-steinrunnum brennievni, vatni, veltum lendi, náttúruøkjum og úr

Virðismetingin av náttúruni og veitingunum frá vistskipanini má verða tald við í eini tilílkari víðkaðari vælferðaráskoðan. Vit eiga at styrkja og menna nýtsluna av búskaparligum amboðum, so at umhvørvisligi kostnaðurin í øktan mun verður fevndur av prísskipanini.

tilfeinginum í havinum. Tilfeingi av ílegum verður avgerandi fyri, at vit í framtíðini kunnu tryggja okkum mat. Umhvørvisvernd og búskaparligur vøxtur mugu sameinast, so at vit leggja um til grønan búskap og grønan vøxtur. Hetta er galdandi bæði í alheims, evropeiskum og norðurlenskum høpi og er ein avbjóðing bæði fyri ídnaðar- og menningarland.

Í strembanini eftir at fremja burðardyggja menning, verður umráðandi at finna nýggjar hættir at máta vælferðarmenning. Virðismetingin av náttúruni og veitingunum frá vistskipanini má verða tald við í eini tilílkari víðkaðari vælferðaráskoðan. Vit eiga at styrkja og menna nýtsluna av búskaparligum amboðum, so at umhvørvisligi kostnaðurin í øktan mun verður fevndur av prísskipanini. Umhvørviskaðiligar stuðulsveitingar skulu minkast ella takast burtur. Burðardygg menning krevur, at allir geirar og leikarar samfelagsins hjálpa til og vísa umhvørvisfyrilit.

Arbeiðið at fremja grønan búskap og grønan vøkstur umvegis t.d. OECD og UNEP í samstarvi við aðrar altjóða stovnar, verður raðfest frammarlaga í Norðurlondum.

Í Evropa eru langtíðarætlanin EU 2020 og ES-leiðbeiningin um tilfeingiseffektivitet, umframt 7. ES-arbeiðsskráin fyri umhvørvi, týðningarmikil stig, sum Norðurlond fara at taka tráðin upp eftir.

Norðurlond teljast millum tey londini sum ganga á odda, nú skift verður til grønnari vøkstur, og tey hava prógvað, at umhvørvisárin og tilfeingisnýtsla kann verða minkað, samstundis sum búskaparligur vøkstur og sosialar vælfæðarskipanir verða varðveittar og mentar.

▼ Týðandi dømi um, hvussu hetta kann verða gjørt:

- Meginreglan „dálkarin rindar“
- Búskaparlig amboð: avgjöld, kvotaskipanir, grunnar, burtur við studningi
- Lógir og reguleringar
- At leggja ætlan og at gera umhvørvis-árin smetingar
- At sameina náttúruvirðini og tænastrnar við avgerðarskipanirnar
- At gera fyrisitingarætlanir, sum byggja á vistskipanarlig atlit
- Tiltøk fyri øktum tilfeingiseffektiviteti
- Sjálvbodnar avtalur, eitt nú fyrirbygging av burturkasti og krøv um endurnýtslu (burturkast/framleiðaraábyrgd)
- Almennar innkeyppsskipanir
- Umhvørvismerking og umhvørvis-upplýsing
- Gransking, menning og útbreiðsla av umhvørvistøkni
- Umhvørvisleiðsla og virkir við sam-felagsábyrgd (CSR)
- Tvørgeirasamstarv millum orku, heilsu-, vinnu-, brúkara-, fíggingar-, landbún-aðar-, fiskivinnu-, skógar-, náms- og flutningsgeiran
- At seta virði á tænastrnar úr vistskipanini
- Samskifta við vinnulív og borgara
- At leggja til rættis ein burðardyggan lívsstíl

1.1 Burðardyggi framleiðsla og nýtsla

● Mál:

Framleiðsla og nýtsla eru lagaðar eftir tí árinu, sum náttúran tolir, soleiðis at umhvørvis- og heilsustøðan kann betrast, og tilfeingisnýtslan er effektiv og burðardyggi.

Norðurlond eru á mangan hátt ein felags marknaður við somu vørutilboðum og líkum nýtslumynstrum. Saman kunnu Norðurlond geva sítt íkast til menningina av umhvørvis-tillagandi framleiðsluháttum og eini umhvørvis- og veðurlagstilvitaðari nýtslu. Ein burðardyggi lívsstíllur kann verða rokkin við prísáseting, standardum, samskifti, umhvørvismerking og umhvørviskuning í sambandi við vørur og tænastur. Vit hava góðar royndir av altjóða samstarvi, íroknað norðurlandska samstarvinum við veðurlags- og umhvørvis-tilvitaðum almennum innkeypi.

Týðningarmikið er at skapa marknaðartreytir, sum stimbra vistskipanarligari nýmenning og vist-sniði. Hetta fer at eggja vinnulívi og brúkarum at gera íløgur og innkeyp, sum fara at minka um og fyrirbyggja framtíðar umhvørvis-trupulleikum.

Umhvørvislóggáva, ásetingar og krøv til umhvørvistøkni umframt búskaparlig stýris-amboð skulu vera við til at skunda undir nýskapen og menning av umhvørvistøkni. Harvið kunnu norðurlandskar fyrirkur betur gera nýtslu av teimum marknaðarmøguleikum,

ið verða skaptir við øktum eftirspurningi eftir umhvørvisvinaligum vørum. Í einum altjóða búskapi fer samskipað lóggáva tvørtur um landamørk at lata upp fyri einum marknaði, sum gevur vinnuni javnbjóðis kappingartreytir.

Í brúkarasamfelagnum er umhvørvis-samskifti eitt sera týðandi amboð, tá ið talan er um at fremja burðardyggi nýtslu. Tí er tað, at Norðurlond samstarva so væl um Svanamerkið. Svanamerkið gevur brúkarinum móguleika at velja tær bestu vørurnar, sum eru á marknaðinum, tá ræður um umhvørvið, og sum stimbrar vørumenning, ið virðir umhvørvið. Harumframt verður samstarvað um felags mál fyri at fremja burðardyggi nýtslu og lívsstíll. Tørvur er á framhaldandi menning av teimum treytum, ið eru galdandi fyri vøruøki, sum ávirka umhvørvið og veðurlag, og har umhvørvismerking kann gera mun. Dømi kunnu vera bygningar, flutningur, frítíð og ferðafólka vinna. Treytir fyri almennum innkeypi eiga eisini at verða mentar, og miðað verður ímóti at finna móguligar samvirkandi fyrimunir millum Svanamerkið og ES-blómuna.

Alment innkeyp av vørum fevnir um stóran marknaðarpart og hevur sera umfatandi menningarmøguleikar, bæði í Norðurlondum og ES. Hetta verður eisini raðfest frammarlaga í øllum Norðurlondum í sambandi við burðardyggi framleiðslu og nýtslu. Leikluturin hjá tí almenna geiranum sum slóðari á hesum øki er sera týðningarmikil, tá ið tað snýr seg um nýskapen og menning av grønnari tøkni. Privati geirin verður eggjaður til at gera meiri grønt innkeyp og við kravi um virkisfrágreiðingar.

Norðurlond fara at fyrirbygja tilfeingistroti og misnýtslu av náttúruríkidøminum. Hetta verður gjørt við øktum tilfeingiseffektiviteti og tillaging av framleiðslu og nýtslu.

▼ Raðfestingar:

- Fremja burðardyggja nýtslu og framleiðslu við at menna lógarverk og búskaparlig amboð, umframt at seta í verk ST- og ES-virkisætlanir um burðardyggja framleiðslu og nýtslu
- At leggja til rættis betri samskipanir og nýtslu av amboðum til umhvørvissamskifti, eins og Svanamerkið og ES-blóman, umframt at menna felags standardar og umhvørvissamtyktir sum ein liður í at stuðla tí, ES ger á hesum øki
- Menna og styrkja arbeiðið við Svanamerkinum, so tað kann varðveita støðu sína sum eitt vælkent og virkisfært umhvørvismerki
- Menna grønar tøkniligar normar og ávirka gongdina, so at grønt alment innkeyp gerst vanlig siðvenja í Norðurlondum og gerst liður í norðurlandsku ávirkanini á arbeiðið í ES
- At eggja til framhaldandi menning av tøkni, innkeypi og almennum sáttmálum, sum eru við til at økja um marknaðarpartin av umhvørvis- og veðurlagsgóðum vørum og tænastrum.

1.2 Tilfeingiseffektivitetur og burturkast

● Mál:

Tilfeingisnýtslan er loyst frá búskaparliga vøkstrinum við øktum tilfeingiseffektiviteti, fyribyrging og tilfarsendurvinning úr burturkasti. Umhvørvisárin av framleiðslu, vørum og burturkasti sæð úr einum lívstíðarsjónarhorni er lækkað so nógv, sum til ber.

Í alheimshøpi síggjast tekin um tilfeingistrot, og at prísirnir á týðandi rávørum fara at hækka.

Norðurlond fara at fyribyrgja tilfeingistroti og misnýtslu av náttúruríkidøminum. Hetta verður gjørt við øktum tilfeingiseffektiviteti og við at tillaga framleiðslu og nýtslu.

Til tess at fremja grønan búskaparligan vøkstur er neyðugt at arbeiða við renslum ella ringrásum, sum eru merkt av tilfeingiseffektiviteti, nógvri endurnýtslu umframt endurvinning av tilfari. Eisini er umráðandi, at vørur ikki eru fongdar við vandamiklum evnum, og tí verður neyðugt at seta framleiðsluni krøv við felags standardum. Burturkast, sum inniheldur umhvørviseitur, eigur at verða tikið burtur úr renslinum og ikki at verða endurvunnið fyri at fyribyrgja, at umhvørviseitur verða spjadd út í vístskipanina.

Norðurlond skulu framhaldandi vera forsprákarar fyri menning, tilrættislegging, íverkseting

og samskipan av altjóða sáttmálum um burturkast og øðrum týðningarmiklum avtalum og samtyktum. ES-rammufyriskipanin um burturkast leggur dent á at stýra tilfarsstreyminum. At fyribygja burturkasti, økt endurnýtsla, endurvinna tilfar, orkunýtsla og endalig viðgerð er nevnt serstakt og í raðfestari røð. Norðurlond vilja arbeiða fyri at menna hetta arbeiði meira og at fáa sett tað í verk.

Norðurlond leggja nógva orku í at fáa tilfeingiseffektivitetin framdan, at fáa til vega grøna tøkni og umhvørvistøkni, einsæris og í felag, fyri at evropeiska virkisætlanin um umhvørvistøkni (EcoAP) verður sett í verk. Stórir ágóðar fáast við, at tilfeingiseffektiv og umhvørvisvinalig tøkni, sum longu finst á marknaðinum, verður útbreidd. Norðurlond vilja halda fram við samstarvinum um at styrkja marknaðin fyri grøna tøkni.

Langtíðarætlan ES um burðardyggja framleiðslu og nýtslu og grønt alment innkeyp lýsa ta leið, arbeiðið í ES fer at ganga. Arbeiðið við nýggjum ella endurskoðaðum fyriskipanum um vist-snið og ídnaðarútlát (IED) kunnu fáa stóran týðning í sambandi við, at høg krøv verða sett til tilfars- og tilfeingisnýttslu.

Ovarlaga á dagsskrá er somuleiðis, at uppskotna ES ætlanin um lágvæðni fram til 2050 og ætlanin um tilfeingiseffektivitet verða væl lýstar og fylgdar í verki.

▼ Raðfestingar:

- Framhaldandi menna amboð og skapa fortreytir fyri øktum tilfeingiseffektiviteti
- Seta sjóneykuna á fyribygging av burturkasti, tilfarseffektivitet og tilfarsendurvinning, og vera við til at menna arbeiðið hjá ES á hesum øki
- Royna at sleppa undan at endurvinna tilfar við møguligum umhvørvisetrandi evnum og síggja til, at ringrásirnar, so nógv sum til ber, verða fríar fyri vandamikil evni
- Virka fyri, at reglurnar hjá ES seta nøktandi krøv um at endurvinna tilfar, og um innihald av vandamiklum evnum í lutum og vörum, sum eru gjørd úr burturkasti, har ímillum *End of Waste*
- Virka fyri ES-reglum og altjóða semju um, at kunning, upplýsing og vitan um vandamikil evni í vøruni verða gjørd atkomulig alt lívsskeiðið hjá vøruni, eisini tá ið vøran gerst burturkast
- Mennta norðurlandsk átøk og íkast til arbeiðið við vist-sniði í ES
- Víðarimenna norðurlandska samstarvið um at byrgja fyri, at matur endar sum burturkast, og mennta norðurlandskt íkast til ES- og ST-tilgongdir á hesum øki
- Framhaldandi virka fyri at stuðla grønnari samfelagsmenning, umframt at lýsa og umrøða áttak forsætismálaráðharrar Norðurlanda um burturkast nærri.

2. VEÐURLAGSBROYTINGAR OG LUFTDÁLKING

● Mál:

Í royndunum at forða fyrí álvarsomum veðurlagsbroytingum, er útlát av veðurlagsgassi og luftdálking avmarkað – hetta til tess at rækka málinum um, at alheimsupphitingin verður hildin niðan fyrí 2 stig Celsius, og harumframt at avmarka skaðilig umhvørvis- og heilsuárin.

Síðan ídnaðarkollveltingina er upphópingin av vakstrarhúsgassi í atmosferuni økt við umleið 30 prosentum. Miðalhitið á jørðini er øktur við 0,8 stigum Celsius síðan undan ídnaðarkollveltingini. Metingar, sum veðurlagsnevndin hjá ST hevur gjørt, vísa, at uttan nýggj átøk at minka um útlátið, er vandi fyrí, at miðalhitið á jørðini kann økjast við 1,8–4 stigum C fram ímóti 2100, samanborið við miðalhitið í tíðarskeiðinum 1980–1999.

Arktiska ráðið hevur latið gera eina frágreiðing um kava, vatn, ís og permafrost í Arktis (SWIPA-frágreiðingin, Snow, Water, Ice and Permafrost in the Arctic). Frágreiðingin vísir á, at havísurin og Grønlandsísurin tey seinastu 10 árin hava havt eina óvanliga gongd. Tá ið Grønlandsísurin bræðir ávirkar tað ikki bert tey, sum búgva í Arktis. Hetta hevur eisini við sær, at vatnstøðan í havinum hækkar. Heldur hitin í Arktis á við at økjast, kann tað enda við, at permafrostið í Arktis tíðnar. Tað kann hava við sær, at metan, sum er bundið í jørðini, sleppur út í lofthavið.

Metan er eitt sera virkið vakstrarhúsgass, og tílík útlát kunnu rættiliga seta ferð á alheims upphitingina.

Norðurlond arbeíða fyrí at fáa staðfest eina nýggja alheims veðurlagsavtalu undir ST Veðurlagssáttmálanum, ið leggur rættarlígar bindingar á øll londini. Ein tílík avtala skal virka fyrí at rækka málinum um at halda alheims miðalhítavøkstrinum niðan fyrí 2 stig Celsius. ES hevur latið gera eina arbeíðsskrá fram til 2050, og fleiri Norðurlond eru í holt við at gera sínar egnu virksemisætlanir, ið skulu styrkja og skunda undir menningina av lágútlátssamfeløgum.

Fram til 2020 fer arbeíðið at seta í verk strangari alheimskrøv um útlát at verða raðfest frammarlaga. Betraður orkueffektivitetur í øllum geirum, økt nýtsla av varandi orkuveitingum og umhvørvisvinalig orka fara at verða viðkomandi tiltøk. Norðurlond fara at virka fyrí, at studningur til steinrunnin brennievni verður tikin av og umhvørvisavgjöld ásett, sum svara til umhvørvisárin, ið, ið stendst av hesum brenni. Hetta fer av røttum at stuðla undir at minka um útlátið frá orkunýtslu og flutningi, har ímillum altjóða skipa- og flogferðslu. Norðurlond fara at arbeíða fyrí burðardyggum loysnum í sambandi við framleiðslu og nýtslu av biobrenni, so at hetta ikki skal ávirka matframleiðsluna. Hetta verður gjørt við at minka mest møguligt um óbeinleiðis árin frá lendisnýtsluni.

Luftdálking skaðar vistskipanir og er til bága fyrir fólkaheilsuna. Dálkandi evni, so sum svávil, nitrogensúrevni, smáir heilsuskaðiligir bitlar, *Persistent Organic Pollutants* (POP) og tungmetal verða fórd langa leið og fara um landamørk. Altjóða avtalur eru neyðugar fyrri at avmarka hesa dálking. Norðurlond fara framvegis at samstarva um at gera og seta í verk nýggjar altjóða avtalur um at minka luftdálkingina. Londini fara somuleiðis at samstarva um at menna egin tiltøk og amboð og at kunna sínámillum um egnar royndir við arbeíðinum á hesum øki.

Veðurlagsdrívarar við stuttari livitíð er felagsheiti á sótbílum, tropoferiskum ozoni, metani og øðrum gassi og bitlum við stuttari livitíð í lofthavinum, og sum verða hildnir at hava gjørt sítt til at fremja alheims upphitingina, og sum eisini kunnu skunda undir ís- og kavabræðingina. Virknaðurin av einari minking í útlátinum av hesum stuttlevaðu veðurlagsdrívarum verður hildin at vera størri í Arktis, har tann væntaði hitavøksturin framhaldandi fer at verða stórur. Økt virkseimi, at minka um útlát og framleiðslu av teimum stuttlevaðu veðurlagsdrívarunum

kann, innan stutt- og miðallangt tíðarskeið, saman við einari stórari minking í útlátinum av langlívaðum veðurlagsgassum sum t.d. CO₂, fara at verða avgerandi. Av tí at sótdálking eisini hevur heilsutrupulleikar við sær, fer tað at geva tvífoldan virknað, um til ber at avmarka hesi útlát. Í løtuni verður arbeitt á hesum øki í fleiri altjóða felagsskapum, t.d. í Arktiska ráðnum, í UNEP og í Sáttmálanum um langborna luftdálking um landamørk (LRTAP). Norðurlond vilja styrkja arbeíðið við at minka útlát og gerð av stuttlevaðum veðurlagsdrívarum innan fyrri síni egnu landamørk, á økisstigi og á alheims stigi.

Tiltøk at minka um upphópan av stuttlevaðum veðurlagsdrívarum í lofthavinum fara ikki at koma í staðin fyrri tað arbeíðið, sum longu fer fram undir ST Veðurlagssáttmálanum um at minka um útlátið av CO₂ og øðrum langlívaðum veðurlagsdrívarum.

Altjóða avtalur eru neyðugar fyrri at avmarka hesa dálking. Norðurlond fara framvegis at samstarva um at gera og seta í verk nýggjar altjóða avtalur um at minka luftdálkingina.

▼ **Týðandi dæmi um, hvussu hetta kann verða gjørt:**

- Framhaldandi arbeiði við Veðurlagssáttmálanum, Kyotoprotokollini og Gøteborgssáttmálanum
- Nýggjar altjóða avtalur um veðurlag og luftdálking við rættarligum bindingum fyri øll lond
- Sjálvboðið samstarv við týðandi lond og felagsskapir um minking í útlátinum. Samstarv um at leggja um til frama fyri veðurlagið og langtíðarminking av útlátinum
- CO₂-avgjald
- Kvotur og aðrar liðiligar marknaðarmekanismur
- Standardar og orkumerking
- Samstarv við aðrar geirar um loysnir, ið geva minni útlát
- Gransking og menning
- At menna innlendis ætlanir fyri veðurlagstillaging
- Upplýsing

2.1 Veðurlagsbroytingar

● Mál:

Ein altjóða veðurlagsavtala er liðug-tingað í 2015 – og verður sett í verk 2020 við rættarlaga bindandi skyldum fyri øll lond. Í avtaluni eru nevndar ítøkiligar skyldur at minka útlátið, bæði hjá ídnaðarlondum og teimum stóru menningarlondunum og skal vera við til at minka alheimsupphitingina til minni enn 2 stig Celsius.

Farið má verða undir eina tilgongd, ið hevur til endamáls at samráða seg fram til eina nýggja lögfrøðiliga bindandi veðurlagsavtalu, sum skal fevna um øll lond. Hesar tingingar skulu enda í 2015, og avtalan skal vera galdandi frá 2020. Inntil 2020 verða øll Norðurlond fevnd av 2. bindingartíðarskeiði undir Kyotoprotokollini. Samstundis verður tingast um eina arbeidsskrá, sum skal økja málsøknið, eisini fram ímóti 2020.

Norðurlond hava sett sær høg mál og fara at greiða sínar skyldur við at vísa, at møguleikar eru fyri at minka útlátið kostnaðardyggt bæði heima og í samstarvi við onnur lond, sum hava stórt útlát. Norðurlond fara at hava ein týðandi leiklut í at seta fortreytirnar fyri tingingunum um ta nýggju veðurlagsavtaluna, sum skal galda frá 2020. Øll lond, sum hava stórt útlát, mugu virka fyri, at kostnaðardyggt tiltøk verða sett í verk. Talan er um eina

felags, men ymiska ábyrgd um at minka útlát og avmarka alheims upphiting umframt at geva sítt íkast til, at ein bindandi avtala verður fingin í lag og sett í verk.

Ein minking í útlátinum av vakstrargassum geva ofta *vinn-vinn* støður, so sum minkaða luftdálking í nærumhvørvinum og betri heilsuviðurskifti, bæði fyri menniskju og umhvørvi. Royndir frá samstarvi við lond, ið hava stórt útlát, vísa, at so er.

Norðurlond hava hvørt sær sett í verk ymisk tiltøk at laga seg til veðurlagsbroytingarnar. Norðurlond kunnu í felag skifta kunnleika sínámillum og menna góð dømi á hesum øki. Privati samfelagsgeirir eigur at verða tikin upp í hetta arbeiði fyri at skapa nýmenning, tá ið talan er um veðurlagstillagingar.

▼ Raðfestingar:

- Framhaldandi at menna virkishættir til kostnaðardyggja minking av útlátinum av vakstrarhúsgassi og stuttlivaðum veðurlagsdrívarum í landshøpi og við umhvørvisfíggarstovninum NEFCO
- At menna felags norðurlenskar greiningar av týðandi spurningum í veðurlagstingingunum umframt tiltøk, ið skulu virka fyri, at úrslit verða rokkin í tingingunum og í framhaldandi arbeiðinum, bæði í londunum sjálvum og í øllum Norðurlondum sum heild
- Fremja menning av vælvirkandi og nýggjum marknaðaramboðum, ið skulu eggja til kostnaðardyggar minkingar í útlátinum við virkisháttum, sum taka støði í teimum ymisku samfelagsgeirunum
- Geva sítt íkast til, at Grøni veðurlagsgrunnurin og nýmennandi fíggingaramboð verða ment
- Geva sítt íkast til, at *Best Available Techniques* (BAT) verður nýtt til veðurlagsvinaligar loysnir.
- Vera við til at fremja loysnir á altjóða stigi við *International Maritime Organisation (IMO)* til tess at minka útlát frá sjóvegis flutningi
- Leggja til rættis eitt skifti til „lágútláts“-samfelag í Norðurlondum
- At stuðla arbeiðinum hjá Arktiska ráðnum og Barentsráðnum við veðurlagsbroytingar og ávirkan á vistskipanir í norði.

2.2 Luftdálking

● Mál:

Ávirkan á umhvørvi og heilsuna hjá menniskjum, sum er íkomin av luftdálking, fer ikki upp um tey loyvdu markavirðini ella altjóða krøv um luftgóðsku, ella mark náttúrunnar fyri umhvørvisárin. Samlaða útlátið í hvørjum landi og útlátini frá einstøkum keldum verða hildin niðan fyri altjóða ásett krøv.

Luftdálking, ið skaðar vistskipanir og heilsuna hjá fólki, fer tvørtur um landamørk og verður førd langa leið við luftstreymum. Altjóða samstarv er tí av størsta týðningi á hesum øki. Altjóða arbeiðið hevur havt við sær eina minking í útlátinum av súrgandi evnum og tøðevnum, smábitlum, tungmetallum og lívrundum umhvørvisetri. Norðurlenska umhvørvisstarvið hevur gjørt stóran mun í at menna árinsgrunaðar avtalur undir Sáttmálanum um langborna luftdálking, sum fer um landamørk (LRTAP), og í sambandi við lógarverkið hjá ES á hesum øki. Innan LRTAP verður eisini arbeitt við at minka útlátið av kyksilvuri, *Persistent Organic Pollutants* (POP) tungmetallum, polyaromatiskum hydrokarboni og dioksini umframt bitlum og sóti.

Endurskoðanin av Gøteborgsprotokollini í 2012 og tematiska langtíðarætlan ES um luftdálking, fara at merkja arbeiðið við luftgóðsku árinum frameftir. Langtíðarætlan ES tekur støði í heilsuskaðiligu ávirkanini frá

luftdálkingini, sum tann størsta drívmegin fyri at seta tiltøk í verk. ES er í dag tann týðningarmesti leikarin, tá ið tað snýr seg um at menna lóggávuna fyri at betra um luftgóðskuna.

Luftin í fleiri av teimum størru norðurlandsku býunum er stundum vánaligari enn tilmæltu markvirðini loyva sambært ES rundskrivum um luftgóðsku, og sum sagt verður í leiðreglunum frá WHO. Kanningar vísa ein munandi meirdeyða orsakað av luftdálking, sum í høvuðsheitum er knýtt at smáum bitlum. Tí krevjast skjót tiltøk at verða sett í verk, bæði staðbundin og fyri alt landið. Harumframt eiga umhvørvisárin og heilsuskaðar, sum serliga standast av smáum og ersmáum bitlum, at verða kannað nærri. Tørvur er á altjóða tiltøkum, ið miðsavna seg um útlát, sum fer um landamørk, og árin frá hesum, umframt búskaparligum avleiðingum, ið eru tongdar at smáum og ersmáum bitlum.

Aðrir trupulleikar orsakað av luftdálking – t.d. súrgan og ovurtaðing – eru als ikki loystir enn. Trupulleikin við súrgan heldur á í stórum pørtum av Norðurlondum. Kortini verður nitrogenavfallið í dag mett sum ein størri trupulleiki enn svávlavfallið. Nitrogenavfallið ávirkar lívfrøðiliga fjølbroytnið. Í samvirkan við metan og sólarljós verður troposferiskt oson gjørt, sum ger, at landbúnaðarframleiðslan minkar. Langvegisflutningur av lívrundum umhvørvisetri og tungmetallum, ið hópa seg upp í føðiketuni, er ein áhaldandi trupulleiki, sum krevur, at okkurt verður gjørt.

Norðurlond eiga tí framhaldandi at stuðla menning, umframt at tiltøk á vísindaligum grundarlagi verða sett í verk, fyri at minka luftdálking frá týðandi keldum, sum t.d. húsarhaldi, orkuframleiðslu, flutningi, ídnaði og landbúnaði, so at altjóða avtalur verða hildnar.

Tørvur er á altjóða tiltøkum, ið miðsavna seg um útlát, sum fer um landamørk, og árin frá hesum, umframt búskaparligum avleiðingum, ið eru tongdar at smáum og ersmáum bitlum.

▼ Raðfestingar:

- Geva sít íkast til altjóða tingingar og ES-fyriskipanir um at minka umhvørviskaðiliga luftútlát og luftdálking, sum fer um landamørk
- Arbeiða fyri at minka útlát og árin frá súrgandi evnum og evnum, ið standast av ovurtaðing
- Fyribyrgja og minka um útlát við kyksilvuri, polyaromatiskum hydrokarbonum og dioksinum, sum fara um landamørk
- Styrkja kunnleikan um sambandið, ið er millum luftdálking og veðurlagsbroytingar
- Menna kunnleika og skifta royndir sínámillum fyri at minka um nøgdina av ersmáum bitlum í býarumhvørvinum.

2.3 Stuttlivaðir veðurlagsdrívarar

● Mál:

Útlátini av sóti og metani, umframt gerð av troposferiskum ozoni, er minkað.

Øktur hiti í luftini og minni av havísi um sumrar eru sannroyndir, sum benda á, at veðurlagið í Arktis broytist skjótari enn aðrastaðni. Høvuðsorsøkin til hitavøksturin í Arktis og um allan heim er útlátið av langlivaðum vakstrarhúsgassum, fyrst og fremst CO₂. Stuttlivaðir veðurlagsdrívarar, so sum sót, metan og troposferiskt ozon kunnu kortini higartil hava staðið fyri heili 30–40 prosentum av upphitingini í Arktis. Av tí at stuttlivaðir veðurlagsdrívarar hava nógv styttri atmosferiska livitíð enn CO₂, fer ein minking í hesum útlátum at kunna geva ein nógv skjótari veðurlagsvirknað enn ein minking í útlátinum av teimum veðurlagsgassum, sum halda seg leingi í lofthavinum.

Ein minking í útlátinum og tilevningini av stuttlivaðum veðurlagsdrívarum fer, umframt tann rætta veðurlagsvirknaðin, eisini at hava rættan heilsuvirknað.

Ávirkanin, sum sót hevur á veðurlagið, er treytað av, hvar bitlarnir verða latnir út í luftina. Sannlíkindini fyri, at teir seta seg á hvítu flaturnar í Arktis eru størst á teimum norðaru breiddarstigunum, eitt nú í Norðurlondum. Tí er umráðandi, at Norðurlond ansa serstakliga væl eftir, hvussu londini hvørt sær og í felag kunnu gera sítt til, at minkað

verður um útlátið. Skjóta upphitingin í Arktis fer væntandi at kunna steðgast, um so er, at Norðurlond og onnur lond taka undir við tiltøkum, sum venda sær ímóti sótútláti. Framvegis er tørvur á at økja um kunnleikan á hesum øki. Norðurlond fara serstakliga at arbeiða við stuttlivaðum veðurlagsdrívarum sum eitt ískoyti til arbeiðið at avmarka útlátið av langlivaðum vakstrarhúsgassum sum CO₂ – hetta fyri at avmarka alheims upphitingina til í mesta lagi 2°C.

Stuttlivaðir veðurlagsdrívarar sum sót og troposferiskt ozon, eru eisini dálkandi útlát, sum kann elva til heilsuskaðar hjá menniskjum. Norðurlond fara at samstarva við UNEP, Arktiska Ráðið og onnur lond og altjóða felagsskapir um tiltøk, sum minka um nøgdarnar av veðurlagsdrívarum við stuttari livitíð í atmosferuni. Hetta er galdandi fyri útlát av sóti, metani og tí, sum er við til at gera troposferiskt ozon. At minka hesi útlát kann geva ein lutfalsliga skjótan virknað, bæði fyri veðurlagið og fólkaheilsuna. Við støði í ráharrayvirlýsingini á Svalbard í mars 2012 fara Norðurlond at samstarva um at menna og styrkja útlátuppgæðirnar í teimum einstøku londunum, minka útlátið av stuttlivaðum gassum og sóti umframt at virka fyri munagóðum altjóða átøkum.

Skjóta upphitingin í Arktis fer væntandi at kunna steðgast, um so er, at Norðurlond og onnur lond taka undir við tiltøkum, sum venda sær ímóti sótútláti.

▼ Raðfestingar:

- Betri kunnleiki um tey árin, ið stuttligað vakstrarhúsgass og sôt hava á veðurlag, fólkaheilsu og vistskipanir
- Virka fyri altjóða arbeiðinum um stuttligað vakstrarhúsgass, sum m.a. fer fram í Arktiska Ráðnum og undir Sáttmálanum um langborna luftdálking, sum fer um landamørk
- Virka fyri, at alheims virkisætlanin hjá UNEP og ymisk alheims tiltøk, so sum *Climate and Clean Air Coalition to Reduce Short Lived Climate Pollutants*, verða framd í verki
- Menna og styrkja landsútlátsuppgerðirnar, innlendis- og millumlanda virkisætlanirnar og fremja tiltøk fyri at minka um útlátið av stuttligaðum veðurlagsdrívarum
- Fremja í verki samskipaðar og kostnaðardyggar verkætlanir gjøgnum norðurlandska umhvørvisstovnin NEFCO.

3. LÍVFRØÐILIGT MARGFELDI OG VISTSKIPANIR

● Mál:

Náttúrufjölbroyni kemur meira og meira til sjóndar aftur, so vistskipanirnar verða styrktar og framhaldandi evna at veita tær alneyðugu vistskipanarligu tænastrnar fyrri vælferð og virðisskapan.

Náttúran í Norðurlondum við djóra- og náttúruslögum, bæði á landi og í havinum, er framvegis undir trýsti.

Meginhóttanin knýtir seg at broyttari lendisnýtslu, ídnaðarligari menning, ráevnavinnu, veðurlagsbroytingum, fremmandum djóraslögum, dálkingum umframt livandi tilfeingi, sum ikki verður troytt burðardýgt. Fleiri av samfelagsgeirunum hava stóra ávirkan á náttúru og landsløg, eitt nú flutningur, orka, jarðar- og skógarbrúk og fiskivinna.

Menniskju eru bundin at virðunum og teimum tænastrum, sum náttúran veitir, teimum sonevndu vistskipanarligu tænastrunum, bæði fyrri at vinna til lívsins uppihald, og fyrri at menna vælferð. TEEB-frágreiðingarnar The Economics of Ecosystems and Biodiversity meta, hvussu náttúrutilfeingið kann gerast sjónligur partur av tjóðarroknaskapinum og tjóðarognini. Hetta hevur ført til nýggi amboð og elvt til betri fatan av týðninginum, ið vistskipanirnar hava.

Lívfrøðiligt margfeldi kann verða skilmarkað bæði sum tað samlaða fjölbroynið millum allar livandi verur, á ilegu-, ættar- og bústigi, umframt fjölbroyni í vistskipanum og náttúruslögum. Ein minking í hesum fjölbroyni kann fáa ávirkan á mattilgongdina og á ilegutilfeingið. Lívfrøðiligt margfeldi er ein týðningarmikil fortreyt fyrri áhaldandi framleiðslu, skipan og tilgongdir í vistskipanunum. Varðveiting og viðlíkahald kann verða framt við vistskipanarligari fyrisiting.

Ein vistskipanarlig grundað fyrisiting skal tryggja burðardýgga nýtslu av tilfeingi og varðveitslu av lívfrøðiligum fjölbroyni. Fyrisitingin skal byggja á vitan og skal harumframt vísa fyrilit fyrri, at menniskjuni nýta og ávirka vistskipanirnar. Heildin og fjölbroyni umframt tær veitingar, ið vistskipanirnar lata, verða varðveittar í langtíðarhøpi.

Virðini í landslagnum, mentanarumhvørvi og møguleikar fyrri útlívi hava stóran týðning fyrri upplivingar og vælferð menniskjans. Eisini er umráðandi, at ymisk tiltøk, sum verða sett í verk fyrri at minka útlátið av vakstrarhúsgassi og tillagingar til broyttar umstøður vegna veðurlagsbroytingar, verða gjørd við góðum atlit at vistskipanum, náttúru og mentanarumhvørvi annars.

Náttúran í Norðurlondum við djóra- og náttúruslögum, bæði á landi og í havinum, er framvegis undir trýsti.

Við einum broyttum veðurlagi er umráðandi, at leikluturinn hjá vistskipanunum sum kolevnagoymsla verður røktur í fyrisitingunum, serliga í sambandi við hav, skóg og vátlendi.

Ein felags norðurlandsk avbjóðing er at umsita náttúru og landsløg, so at náttúru- og mentanarumhvørvisvirðini verða røktað, samstundis sum hesi eru og kunnu vera eitt tilfeingi fyri samfelagsmenningina.

Norðurlond samstarva serliga um íverksetanina og menningina av altjóða avtalum sum t.d. *Sáttmálanum um lívfrøðiligt margfeldi* (CBD), *Ramsar sáttmálan* og *Sáttmálan um Heimsarvin*. Ofta eru Baltalond við í hesum samstarvi. Serliga í sambandi við ílegubroyttar lívverur samstarva Norðurlond og Baltalond um at koma við íkasti til ES-fyriskipanirnar. Í sambandi við fremmandar lívverur hevur norðurlandska samstarvið ein týðandi leiklut at menna, hvussu ES og Sáttmálin um lívfrøðiligt margfeldi ítøkiliggera tilgongdina at røkka settum umhvørvismálum.

▼ Týðningarmikil dømi um, hvussu hetta kann verða gjørt:

- Sáttmálin um lívfrøðiligt margfeldi, íverkseting av langtíðarætlan og tey 20 felags lutamálini fram ímóti 2020
- Umhvørvis-sáttmálar og avtalur, samstarv í Arktiska Ráðnum, Barentsráðnum og ES
- Eitt altjóða náttúrupallborð (Intergovernmental Panel on Biodiversity and Ecosystem Services IPBES)
- Nagoyaprotokollin um ílegutilfeingi
- *TEEB*-frágreiðingarnar og líknandi amboð í Norðurlondum
- Ítøkiligar verkætlanir við tí fyrreyga at styrkja framhaldandi arbeiðið við politikkkøkjum í einstøku londunum

Norðurlond samstarva serliga um íverksetanina og menningina av altjóða avtalum sum t.d. Sáttmálanum um lívfrøðiligt margfeldi (CBD), Ramsar sáttmálan og Sáttmálan um Heimsarvin. Ofta eru Baltalond við í hesum samstarvi.

3.1 Vistskipanir á landi

● Mál:

Norðurlandsku vistskipanirnar á landi eru umhvorvisliga á høgum stigi. Góð javnvág er tryggjað millum vernd og burðardyggja nýtslu av vistskipanunum.

Menningin vísir, at tað ber til at snara skeivum gongdum, tá ið tey røttu tiltøkini verða sett í verk. Umráðandi er at herða stríðið fyri at rækka umhvorvismálum og umhvorvisatliti í jarðar- og skógarbrúki, umframt í øðrum lendisvirksemi. Syndran av búkjum hjá livandi verum er ein alsamt vaksandi avbjóðing, serstakliga tá slíkt gerst ein forðing fyri, at arvaligu eginleikarnir verða fjølgaðir.

At áseta virði á veitingarnar úr vistskipanunum, er sera umráðandi partur av arbeiðinum at gera hesi virði sjónlig. Hetta fer at virka fyri burðardyggari nýtslu. Harafturat kann náttúruábót gera, at vistskipanarligu tænar verða endurskaptar, eitt nú tá ið talan er um vátlendi. Saman kunnu Norðurlond geva íkast til og vísa á góð dømi um átøk til umhvorvissáttmálarnar og annað altjóða samstarv.

Náttúrufjølbroytnið í norðurlandsku fjallakj-unum og í Arktis er viðkvæmt. Veðurlagsbroytingar hava stóra ávirkan á náttúruøki sum arktisku tundruna, og hava við sær øktan vanda fyri, at permafrostið tiðnar. Fremmand plantu- og djórasløg gerast ein hóttan ímóti lívfrøðiligum margfeldi í Norðurlondum,

serstakliga tá ið hesi verða sett í samband við veðurlagsbroytingarnar.

Norðurlond fara at samstarva um at seta í verk málini undir CBD, soleiðis at langtíðarætlan ES um lívfrøðiligt margfeldi fram til 2020 fær eina góða norðurlandska tillaging. Harumframt samstarva Norðurlond um at seta í verk og menna Ramsar-, heimsarva- og landslagssáttmálar. Verkætlanir í ymiskum londunum eru týðningarmikil íkast og gott grundarlag undir tí fakliga arbeiðinum sambært sáttmálunum.

▼ Raðfestingar

- Vera við til at kortleggja og lýsa virðini í lívfrøðiligum margfeldinum og teimum veitingum, sum vistskipanirnar á landi veita, bæði fyri alt landið og staðbundið, umframt at geva íkast til altjóða tilgongdir og ES, har ímillum framhald av *TEEB*-frágreiðingunum
- Framhaldandi menna amboð, sum kunnu virka fyri, at lívfrøðiligt fjølbroytni verður varðveitt og nýtt á burðardyggan hátt
- Virka fyri øktum samstarvi og at skifta upplýsingar sínámillum um náttúruverndar-økir og vera við til at menna grønar geilar millum náttúruøki fyri at varðveita lívfrøðiligt margfeldi
- Halda fram við samstarvinum fyri at avmarka útbreiðslu av nýggjum og skaðiligum plantu- og djórasløgum
- Skifta upplýsingar sínámillum og samstarva um møguleikar fyri at endurreisa skaddar vistskipanir.

3.2 Útilív, landslag og mentanarumhvørvi

● Mál:

Landsløg, mentanar- og býarumhvørvi eru eitt tilfeingi fyri vælferð, trivnað og útilív hjá íbúgvunum í Norðurlondum.

Atgongd til náttúruøki, mentanarumhvørvi og fríðleiki í býunum hava stóran týdning fyri fólkaheilsuna og vælferðina í norðurlandsku samfeløgnum.

Útilív við ríkum upplivingum í náttúru- og mentanarlandslagnum styrkir umhvørvis-tilvit og fatanina um burðardyggja umsiting av náttúru- og mentanartilfeinginum. Kortini verður útilívið avmarkað av náttúrugivnum forðingum umframt royndum at avmarka almannaréttin. Nýggj stimbrandi tiltøk eru neyðug, um fleiri skulu hava høvi at nýta møguleikarnar við einum ríkum útilívi.

Náttúru- og mentanararvur Norðurlanda skal verða fyriritin til vælferð og nyttu fyri verandi og komandi ættarlið. Norðurlond skulu sum meginøki samstarva um at seta í verk Sáttmálan um Heimsarvin og Evropeiska landslagssáttmálan, við serligum atlitum at náttúru og mentanarlandslagi.

Týðningarmikið er at viðurkenna landslag, mentanarumhvørvi og útilív sum eitt tilfeingi hjá menniskjunum í Norðurlondum. Saman skulu Norðurlond samstarva og skifta royndir sínámillum um landslag umframt tann týðning, ið mentanar- og býarumhvørvi hava fyri m.a. tilfeingiseffektivitet, veðurlag og vælferð.

▼ Raðfestingar:

- Fremja og styrkja útilív sum heilsufremjandi, trivnaðarskapandi og umhvørvisvinaligt virksemi í nærumhvørvinum og í náttúruni sum heild
- Vera við til at skapa virði, grundað á náttúru- og mentanararvin
- Lýsa tann týðning, sum mentanarumhvørvið hevur fyri arbeiðið í sambandi við veitingarnar frá vistskipanunum

3.3 Lívfrøðiligt margfeldi og veðurlagsbroytingar

● Mál:

Bæði ST veðurlagsáttmálin og Sáttmálin um lívfrøðiligt margfeldi virka fyrri, at málini í báðum sáttmálunum verða rokkin.

Sáttmálin um lívfrøðiligt margfeldi (CBD) sigur ítøkiliga, hvussu arbeiðið fyrri lívfrøðiligum margfeldi og veðurlagnum kann stuðla teimum málum, ið sett verða í hesum sambandi. Í Nagoya viðtøku londini eitt mál um, at londini innan 2020 skulu hava tryggjað treystari vistskipanir, sum m.a. megna at økja sínar kolevnagoymslur.

Hetta verður rokkið við at varðveita og umvæla vistskipanir, ið so aftur eru við til at avmarka veðurlagsbroytingarnar, styrkja veðurlags-tillagingina og at steðga oyðimarkagerð.

Viðtøkurnar um veðurlag og lívfrøðiligt margfeldi í CBD umfata bæði leiklutin hjá vistskipanunum at fyrirbyrgja veðurlagsbroytingum og at gera tillagingar, so at áriníð av veðurlagsbroytingum verður so avmarkað sum møguligt. Norðurlond skulu ganga á odda í at gera metingar av teimum avbjóðingum, ið eru knýttar at samanhuginum millum veðurlag og lívfrøðiligt fjølbroytni við at eyðmerkja og fullfígga tey veðurlagsátøk, sum geva samvirkandi fyrimunir. Aðrir náttúrusáttmálar, sum greitt knýta seg afturat veðurlags-sáttmálanum og CBD, t.d. Ramsarsáttmálin, skulu eisini metast í hesum sambandi.

▼ Raðfestingar:

- Styrkja samvirkandi fyrimunirnar, sum eru millum ST veðurlagssáttmálan og sáttmálan um lívfrøðiligt margfeldi
- Menna íkast frá náttúrusáttmálum í arbeiðinum at fyrirbyrgja ávirkanir av veðurlagsbroytingum
- Styrkja kunnleika um leiklutin hjá vistskipanunum sum kolevnagoymslur við tí fyrri eygað at avmarka vøkstur í hitalagnum og veðurlagsbroytingar.

3.4 Havumhvørvi

● Mál:

Norðurlendsku hövini eru í góðum umhvørvisstandi, takkað veri vistskipanarligari fyrisiting. Havið verður gagnnýtt á tilfeingis-effektivan og burðardyggan hátt.

Havsins vistskipanir hava stóran samfelagsligan týdning fyri lív og vælfærd, men avbjóðingarnar eru ymiskar. Eystarasalt er merkt av ovurtaðing og øktum vanda fyri dálkingarvanlukkum vegna skjótt vaksandi virksemini við oljuflutningi. Havøkini í norði og í vestri eru við sínum avmarkaða undirstøðukervi og harðbalna veðurlagi, fyri stórum avbjóðingum, ið standast av øktari skipaferðslu og oljuvirksemini, tí hetta økir um vandan fyri oljudálking og víðfevndum vanlukkum. Tørvur er á tillagaðari tilbúgving. Týdningarmikið í hesum sambandi er Keyptmannahavnar-avtalan um at basa dálking á havinum av olju ella øðrum skaðiligum evnum, og altjóða avtaluverkið í Arktiska Ráðnum. Vaksandi tal av fremmandum djóra- og plantusløgum, ið eru komin við øktari skipaferðslu og veðurlagsbroytingum, eru eisini ein hóttan ímóti vistfrøðiligu javnvágini í havumhvørvinum.

Avbjóðingar, sum eru knýttar at havnýtsluni, skunda undir eina heildarkenda og vistskipanargrunndaða fyrisiting, ið byggir á planleggning tvørtur um samfelags- og vinnugreinar. Virðismetingin av veitingum úr havsins vistskipanum og økisætlan fyri havið eru týdningarmikil amboð í stríðnum at tryggja

langtíðar og burðardyggja fyrisiting av havsins tilfeingi, og at varðveita tað lívfrøðiliga margfeldið. Eitt greitt ynski í norðurlenska samstarvinum er at skifta royndir sínámillum og at menna felags meginreglur fyrri økisætlanum fyrri havið, ið kunnu brúkast sum amboð fyrri fulla vistskipanarlaga havfyrisiting. Neyðugt er at skapa fortreytir fyrri at varðveita lívfrøðiligt margfeldi við at seta í verk verndartiltøk í viðbreknum økjum. Tørvur er eisini á at menna førleikarnar, tá ið mett skal vera um tey samvirkandi árinini og um óvissuna av mannaskaptu árinunum, t.d. ovurtaðing, umhvørvisetri, veðurlagsbroytingum og havsúrðan.

Havburturkast er ein týðandi trupulleiki, bæði í ávísam økjum og altjóða. Okkara kunnleiki til, hvussu umfatandi dálkingin í høvunum er, hvørjar dálkingarkeldurnar eru, og hvørjar avleiðingarnar kunnu vera fyrri havumhvørvið, eru ikki nøktandi. Tí er tørvur á meira kunnleika og at menna tey amboð, sum kunnu vera við til at minka um dálkingina.

Tey Norðurlond, sum eru limir í ES, skulu samsvarandi ES-havstrategifyriskipanini innan 2015 orða heildarstrategiir fyrri síni egnu havøki, við tí fyrri eyga at røkka einari góðari umhvørvisstøðu í 2020. Samstundis er Noreg komið væl áleiðis í arbeiðinum at menna fyrisitingarligar heildarætlanir fyrri síni egnu havøki. Hesar fyrisitingarætlanir svara í stóran mun til tær havstrategiir, sum skulu gerast sambært ES-fyriskipanini. Ísland

arbeiðir við at verja egið havøki í sambandi við altjóða samstarv og økissamstarv.

Økishavumhvørvisáttmálarnir OSPAR og HELCOM verða samstarvsspallar fyrri vistskipanargrunndaða fyrisiting av høvunum, og fara at stuðla íverksetanina av ES-havstrategifyriskipanini. Framvegis er týðningarmikið at minka um útlátið av føðsluevnum í Eystarasalti, har *Baltic Sea Action Plan* og NEFCO gera sítt til at venda gongdini rætta vegin.

Í samsvari við ES-rammufyriskipanina um vatn eru Norðurlond í ferð við at orða fyrisitingarligar ætlanir viðvíkjandi vatni og sjógv.

▼ Raðfestingar:

- Stuðla arbeiðinum við samskipaðum økisbundnum, tvørgeira- og vistskipanargrunndaðari tilgongd til umsiting av havi og havumhvørvi, har ímillum økisgrundað stýrisamboð
- Við altjóða samstarvi at minka um vandan fyrri umhvørvis skaðum og forða fyrri, at fremmand djóra- og plantusløg verða innflutt og sleppa at breiða seg
- Styrkja arbeiðið at menna virðismetingina av vistskipanarveitingum úr havinum
- Økja kunnleikan um orsøkirnar til og árin frá burturkasti á sjónum við tí í hyggju, at minka útlátið
- Stuðla virkseminum hjá *Baltic Sea Action Plan* og NEFCO at minka um útlátið av føðsluevnum í Eystarasalti.

3.5 Havsúrðan

● Mál:

Londini hava ment og styrkt kunnleikan um árin, ið havsúrðan hevur á vistskipanir og livandi tilfeingi.

Høvini virka sum eitt slag av stoytverju í alheims kolevnaringrásini við tað, at tey taka upp koltvísúrni (CO_2). Tí verður innihaldið av koltvísúrni í lofthavinum avmarkað, og harvið alheims hitavøksturin. Men økt nøgd av koltvísúrni í høvunum ger, at høvini gerast súrari, og tað elvir til broytingar í teimum evnafrøðiligu og lívfrøðiligu gongdunum, sum eru í høvunum. Kálkberandi verur fara at fáa trupulleikar at gera kálkbeinagrindir. Kalt vatn sýgur í seg meira koltvísúrni enn heitt, og tí verður hildið, at avleiðingarnar av súrðan fara at gerast størri í teimum kaldaru høvunum. Í langtíðarhøpi verður roknað við, at umfatandi broytingar fara at henda í havsins føðiketum.

Súrðanin í høvunum er stór hóttan ímóti havsins vistskipanum. Granskað verður í hesum, bæði altjóða og í einstøku londunum, eitt nú í Arktiska Ráðnum. Tørvur er á meira kunnleika um, hvørji árin hetta hevur á mótstøðuføri hjá vistskipanum og tær samfelagsbúskaparligu avleiðingarnar, ið kunnu standast av havsúrðan.

▼ Raðfestingar:

- Økja kunnleikan um árin, ið havsúrðan hevur á havumhvørvið, t.d. broytingar í føðiketuni, funktión og ávirkan á týðandi plantu- og djórasløg
- Vera við til at menna ávísarar og modell, sum kunnu brúkast at meta um avleiðingarnar, sum standast av havsúrðan
- Fremja menningina av samfelagsbúskaparligum árinmetinum um súrðan av høvunum.

4. HEILSU- OG UMHVØRVISSKAÐILIG EVNI

● Mál:

Vandamikil heilsu- og umhvörvisárin frá kemiskum evnum í framleiðslu, útláti og burturkasti eru minkað so nógv, sum til ber.

At vera fyri støðugari ávirkan av kemiskum evnum kann skaða bæði umhvørvi og heilsu. Evni kunnu hópa seg upp í føðiketuni og skaða heilsustøðuna.

Ein stór avbjóðing er at fáa økt vitanina um vandamiklu eginleikarnar hjá evnunum, hvussu tey geva seg til kennar í umhvørvinum, umframt hvørjar keldurnar til útlát eru. Útlát av heilsuskaðiligum og umhvörvisdálkandi evnum frá framleiðslu, vørum og handfaring av burturkasti mugu avmarkast. Harumframt er dálking, sum ferðast víða og upphóping av umhvörvisvandamiklum evnum í havføðiketuni, ein trupulleiki fyri fólkaheilsuna.

Í nógvum førum hava vit ikki nóg góðan kunnleika um, hvussu vandamikil tey kemisku evnini eru fyri fólkaheilsuna og umhvørvið. Neyðugt er at styrkja kunnleikan um hetta, serliga um nanotilfar, evni, ið kunnu verða avloyst av øðrum evnum, hormonórógvandi evni og ta samlaðu ávirkanina, tá vit vera útsett fyri fleiri kemiskum evnum – sonevnd blandingsávirkan.

ES-fyriskipanin REACH økir krøvini um at úvega vitan á hesum økjum. Samstarv um eftirlit er neyðugt fyri at tryggja, at hesi og onnur krøv í kemikaliureglunum verða fylgd. Norðurlandasamstarvið skal eisini gera sítt til at betra um atkomuna at upplýsingum um kemisk evni. Í Norðurlondum hevur samstarvið millum umhvørvis-, brúkara- og vinnufelagsskapirnar stóran týdning. Norðurlenska samstarvið um kemikaliu skal virka fyri, at heilsu- og umhvörviskaðilig evni verða fevnd av ES/EBS-lógarverkinum um kemisk evni, eitt nú í REACH, líveitur- og plantuverndarfyriskipanini og í økis og altjóða avtalum. Royndirnar hjá Norðurlondum og stuðul teirra til tað altjóða samstarvið um kemisk evni eru týðningarmiklar fortreytir fyri, at verandi sáttmálar um kemisk evni, alheims evnafrøðistrategi ST (SAICM) og møguleikarnir fyri einari alheims kyksilvuravtalu verða mentir framhaldandi. Somuleiðis skulu Norðurlond veita íkast til arbeiðið at fremja eitt betri altjóða samstarv at gera reglur um evni, ið ikki eru fevnd av hesum avtalum.

Kunnleiki til umhvörviskaðilig evni í Arktis og samstarv við Arktiska Ráðið er av stórum strategiskum týdningi. Ávirkanin av umhvørwiseitri er stór í Arktis, og stórir partur av granskingar- og verkætlanararbeiðinum á hesum øki fer eisini fram í Arktiska Ráðnum. Ráðharraráð Norðurlanda stuðlar hesum arbeiði miðvíst.

Til tess at tryggja eina grøna og burðardyggja samfelagsmenning, gerst eisini neyðugt at økja um íkastið frá vinnuni, eitt nú við, at hon í størri mun fer at nýta evni, sum ikki eru vandamikil. Hetta merkir eisini, at vinnan má læra betur at skilja tørvin á at brúka onnur evni, og eisini kenna eginleikar hjá nýggjum evnum, og brúka nýggjar framleiðsluhættir og umhvørvistøkni.

▼ Raðfestingar:

- Fyribyrgja og avmarka útlát av vandamiklum evnum, sum fara um landamørk, eitt nú kyksilvur og lívrunnin umhvørviseitur, *POP’ar*, í samstarvi við Arktiska Ráðið
- Eyðmerkja nýggj heilsu- og umhvørvisskaðilig kemisk evni í umhvørvinum við skipaðum kanningarætlanum m.a. í norðurøkjunum og í Arktis
- Virka fyri, at ein alheims avtala um at minka nýtsluna av kyksilvuri verður gjørd liðug, sett í verk og ment
- Framhaldandi menna sáttmálarnar á økjum *kemisk evni* og *burturkast*, og vera við til at skapa betri altjóða undirtøku fyri at fáa reglur um vandamikil evni, sum enn ikki eru fevnd av verandi sáttmálum,
- Ávirka menningina av og samstarvið um at seta í verk ES/EBS-regluverkið, íroknað REACH, flokking og merking (CLP), líveitur (biocid) og plantuverndarevni, umframt eftirlitsarbeiði
- Ávirka arbeiðið um hormonórógvandi evni í ES og í OECD
- Vera við til at styrkja verjuna í sambandi við vandan at nýta nanotilfar
- Byggja upp og breiða út kunnleika um nýtslu av vandamiklum evnum, og tað at vera fyri ávirkan frá teimum, umframt arbeiða fyri reglum, sum virka fyri betri upplýsing um vandamikil evni í framleiðslum og vørum
- Virka fyri, at blandingsávirkanin verður tikin við í metingina av vandanum við kemiskum evnum
- Halda fram við at kortleggja og menna ávísarar fyri umhvørvisskaðilig evni í norðurlandsku havøkjunum
- Vera við til at menna altjóða samskipaðar kanningarhættir.

ÍVERKSETAN OG ÁBYRGD

Norðurlendsku umhvørvisráðharrarnir (MR-M) hava ta yvirskipaðu ábyrgdina av norðurlenska umhvørvissamstarvinum. Undir MR-M er Embætismannanevndin fyri umhvørvi (EK-M), sum hevur ábyrgdina av, at Arbeðsskrá Norðurlanda fyri umhvørvi verður sett í verk. Norðurlanda Ráðharraráðsskrivstovan (NMRS) samskipar samstarvið við viðkomandi formansskapsland og hini londini umframt Føroyar, Grønland og Áland.

Norðurlenska umhvørvissamstarvið byggir á eitt trygt norðurlendskt netverk, bæði tá ið talan er um serfrøði, fyrisitingarmyndugleikar, granskingarumhvørvi og vinnulív umframt á politiskum stigi.

Íverksetanin av arbeðsskránni verður í høvuðsheitum framd gjøgnum verkætlanirnar hjá arbeðsbólkunum, sum greiningar og frágreiðingar, seminar og verkstovur við íkasti frá norðurlenskum serfrøðingum. Eitt krav er, at í minsta lagi trý lond skulu vera við í einari verkætlan, og at samstarvið skal geva meirvirði og vera til nytta fyri Norðurlond.

Serfrøðingarnir í teimum einstøku umhvørvisbólkunum umboða sjónarmiðini hjá londunum. Í hvørjum arbeðsbólki er ein samskipari og ein leiðari, sum hava sæti í fyrisitingarstovnum undir umhvørvismyndugleikanum í teimum einstøku londunum. Tað er ábyrgdin hjá arbeðsbólkunum at tryggja eitt miðvíst samskipti og at kunna um og gera úrslitini frá verkætlanararbeiðinum sjónligt.

Arbeðsbólkarnir luttaka í tvørfakligum samstarvi, sum fremur samanrenning av umhvørvisfyriliti innan onnur øki, og har langtíðarsamvirkan, norðurlenskt nytta og meirvirði fæst burtúr.

Broytingar í fíggarætlanum kunnu ávirka íverksetanina av arbeðsskránni. Tá ið trý ár eru liðin, verður ein eftirmeting gjørd av arbeðsskránni, og møguligar tillagingar verða gjørdar við atliti at hesum.

n o r d e r

LISTI VIÐ STYTTINGUM

BAT	Best Available Techniques – Besta Tøka Tøknin
CBD	Sáttmálin um lívfrøðiligt margfeldi
CLP	Classification, labeling and packaging of substances and mixtures – Flokking, merking og pakking av evnum og tilfari
CSR	Corporate Social Responsibility
EcoAP	Eco-Innovation Action Plan
ES/EBS	Evropasamveldið/Evropska Búskaparlíga Samstarvið
ETAP	Environmental Technologies Action Plan
HAV	Norðurlendski arbeiðsbólkurin fyri havumhvørvi (MR-M)
HELCOM	Helsinki Commission
HKP	Arbeiðsbólkurin fyri burðardyggja nýtslu og framleiðslu (MR-M)
ICAO	International Civil Aviation Organization – Altjóða loftferðslufelagsskapurin
IED	Industrial Emissions Directive – Fyriskipan um vinnulig útlát
IMO	International Maritime Organization – Altjóða sjóvinnufelagsskapurin
KoL	Bólkurin fyri veðurlag og luftgóðsku (MR-M)
LRTAP	Long-Range Transboundary Air Pollution
MEG	Arbeiðsbólkurin fyri umhvørvi og búskap (MR-M)
NAG	Norðurlendski arbeiðsbólkurin fyri burturkast (MR-M)
NEFCO	Nordic Environment Finance Cooperation
NIB	Nordic Investment Bank – Norðurlendski íløgubankin
NKG	Norðurlendski kemikaliibólkurin (MR-M)
NOAK	Norðurlendski arbeiðsbólkurin fyri alheims veðurlagsbroytingar (MR-M)
OECD	Organization for Economic Co-Operation and Development
OSPAR	Oslo Paris Convention
POPar	Persistent Organic Pollutants
RAMSAR	Sáttmálin um vátlendi, sum eru av altjóða týðningi, serstakliga sum búðki hjá fugli
REACH	Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemical Substances
SAICM	Strategic Approach to International Chemicals Management
ST	Sameindu Tjóðir
SWIPA	Snow, Water, Ice and Permafrost in the Arctic
TEEB	The Economics of Ecosystems and Biodiversity
TEG	Arbeiðsbólkurin fyri vistskipanir á landi (MR-M)
UNEP	United Nations Environment Programme
WHO	World Health Organization
MR-M	Norðurlanda Ráðharraráð fyri Umhvørvi
EK-M	Embætismannanevndin fyri Umhvørvi
AU	Starvsnevndin undir Embætismannanevndini fyri Umhvørvi

SAMSKIPANARLIGT YVIRLIT

AU	Starvsnevndin undir Embætismannanevndinini fyrir Umhvørvi
EK-M	Embætismannanevndin fyrir Umhvørvi
HAV	Norðurlandski arbeðsbólkurin fyrir havumhvørvi (MR-M)
HKP	Arbeðsbólkurin fyrir burðardyggja nýtslu og framleiðslu (MR-M)
KOL	Bólkurin fyrir veðurlag og loftgóðsku (MR-M)
MEG	Arbeðsbólkurin fyrir umhvørvi og búskap (MR-M)
MR-M	Norðurlanda Ráðharraráð fyrir Umhvørvi
NAG	Norðurlandski arbeðsbólkurin fyrir burturkast (MR-M)
NEFCO	Nordic Environment Finance Cooperation
NKG	Norðurlandski kemikaliibólkurin (MR-M)
NMRS	Skrivstofan hjá Norðurlandska Ráðharraráðnum
NOAK	Norðurlandski arbeðsbólkurin fyrir alheims veðurlagsbroytingar (MR-M)
Svanurin	Tað norðurlandska umhvörvismerkið
TEG	Arbeðsbólkurin fyrir vistskipanir á landi (MR-M)

norden

Nordisk Ministerråd

Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

Arbeiddsskrá Norðurlanda fyri umhvørvi fyri tíðarskeiðið 2013–2018

Hesi seinastu 40 árin hava Norðurlond rokkið avgerandi úrslitum við at samstarva á umhvørvisøkinum. Londini hava megnað at samskipa búskaparligan vøkstur og vælferðarmenning við ein framsóknar umhvørvispolitikk og hava á virknan hátt lagt afturat umhvørvisligar betringar bæði í Norðurlondum og í altjóða samanhangi.

At menna burðardyggja framleiðslu og nýtslu, umhvørvisgóða tøkni og grønan búskaparligan vøkstur í samstarvi við aðrar geirar og øki í samfelagnum, har ímillum vinnulív og altjóða felagsskapir, fara at verða týðningarmiklar avbjóðingar í norðurlandska samstarvinum.